

POLITICAL AND DIPLOMATIC RELATIONS BETWEEN UZBEKISTAN AND KAZAKHSTAN: MAIN ASPECTS AND DISTINCTIVE FEATURES

Asror Allanazarovich Tursunov

Acting Professor, Department of History

University of Information Technologies and Management

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Uzbekistan, Kazakhstan, political and diplomatic relations, strategic partnership, Central Asia, integration, regional security, foreign policy, cooperation, diplomacy.

Received: 13.05.26

Accepted: 14.05.26

Published: 15.05.26

Abstract: This scientific article examines the formation, development stages, and current state of political and diplomatic relations between the Republic of Uzbekistan and the Republic of Kazakhstan. It highlights strategic partnership, mutually beneficial cooperation, and the role of both countries in regional security and integration processes in Central Asia. The study analyzes the main directions of bilateral relations, including political, economic, transport-logistics, and cultural-humanitarian cooperation. Furthermore, the prospects for the development of diplomatic relations between the two countries are discussed.

O‘ZBEKISTONNING QOZOG‘ISTON BILAN SIYOSIY DIPLOMATIK ALOQALARI: ASOSIY JIHATLARI VA O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Asror Allanazarovich Tursunov

Tarix kafedrası professori v.b

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti

Toshkent, O‘zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston, Qozog‘iston, siyosiy diplomatik aloqalar, strategik sheriklik, Markaziy Osiyo, integratsiya, mintaqaviy xavfsizlik, tashqi siyosat, hamkorlik, diplomatiya.

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada O‘zbekiston Respublikasining Qozog‘iston Respublikasi bilan siyosiy-diplomatik aloqalarining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va hozirgi holati tahlil qilinadi. Ikki davlat o‘rtasidagi strategik sheriklik, o‘zaro manfaatli hamkorlik, mintaqaviy

xavfsizlik va integratsiya jarayonlaridagi o'zni ilmiy asosda yoritiladi. Shuningdek, ikki tomonlama munosabatlarning asosiy yo'nalishlari, jumladan siyosiy, iqtisodiy, transport-logistika va madaniy-gumanitar aloqalarning o'ziga xos xususiyatlari ochib beriladi. Maqolada O'zbekiston va Qozog'iston o'rtasidagi diplomatik munosabatlarning istiqbollari ham tahlil qilinadi.

ПОЛИТИКО-ДИПЛОМАТИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ УЗБЕКИСТАНОМ И КАЗАХСТАНОМ: ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ И ХАРАКТЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ

Асрор Алланазарович Турсунов

Исполняющий обязанности профессора кафедры истории

Университет информационных технологий и менеджмента

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Узбекистан, Казахстан, политико-дипломатические отношения, стратегическое партнёрство, Центральная Азия, интеграция, региональная безопасность, внешняя политика, сотрудничество, дипломатия.

Аннотация: В данной научной статье анализируются формирование, этапы развития и современное состояние политико-дипломатических отношений между Республикой Узбекистан и Республикой Казахстан. Освещаются вопросы стратегического партнёрства, взаимовыгодного сотрудничества, а также роль двух стран в обеспечении региональной безопасности и интеграционных процессов в Центральной Азии. Особое внимание уделяется основным направлениям двусторонних отношений, включая политическое, экономическое, транспортно-логистическое и культурно-гуманитарное сотрудничество. Также рассматриваются перспективы развития дипломатических отношений между двумя государствами.

Kirish. Markaziy Osiyo geosiyosiy makonida barqarorlik va izchil taraqqiyotni ta'minlashda O'zbekiston va Qozog'iston o'rtasidagi ikki tomonlama munosabatlar strategik ahamiyatga ega. O'zbekiston va Qozog'iston o'rtasidagi munosabatlar nafaqat ikki tomonlama ahamiyatga ega, balki butun mintaqaviy xavfsizlik va iqtisodiy integratsiyaning arxitekturasini belgilab beruvchi strategik omil hisoblanadi. Ikki davlat o'rtasidagi aloqalar tarixiy yaqinlik, etnik

qardoshlik, madaniy-ma'naviy mushtaraklik va umumiy madaniy qadriyatlar poydevoriga qurilgan bo'lib, mustaqillik yillarida murakkab, ammo izchil rivojlanish yo'lini bosib o'tdi.

Ikki davlat o'rtasidagi diplomatik aloqalar 1992 yil 23 noyabrda o'rnatilgan bo'lib, o'shandan buyon o'zaro hamkorlikning mustahkam huquqiy bazasi shakllantirilgan. O'zbekiston va Qozog'iston o'rtasidagi diplomatik munosabatlarning asosini ikki tomonlama shartnomalar, xususan, Abadiy do'stlik shartnomasi (1998 yil) va Strategik sheriklik to'g'risidagi shartnoma (2013 yil) tashkil etdi[1].

Muhokama va natijalar. SSSR parchalanganidan so'ng, teng huquqli va o'zaro manfaatli munosabatlarni shakllantirish yangi mustaqil davlatlar uchun ustuvor vazifaga aylandi. 1990-yillarning boshlarida mamlakatlar faol integratsiya yo'llarini izladilar. 1994 yilda O'zbekiston, Qozog'iston va Qirg'iziston tomonidan Yagona iqtisodiy makonni tashkil etish to'g'risidagi shartnoma imzolanishi muhim bosqich bo'lib, bu Markaziy Osiyo iqtisodiy hamjamiyati (MOIH) ning tashkil etilishiga olib keldi. Biroq, bu jarayon murakkab va noaniq edi: unga respublikalarning ichki muammolari ham, tashqi geosiyosiy omillar ham ta'sir ko'rsatdi[2].

Shuni ta'kidlash kerakki, O'zbekiston va Qozog'iston o'rtasidagi munosabatlarda o'z davlatchiligini mustahkamlash yo'llarini izlash jarayonida yuzaga kelgan qiyinchiliklarga qaramay, ikki davlatning bir-biriga nisbatan siyosati birgalikdagi munosabatlarning ob'ektiv zarurati bilan sezilarli darajada belgilanadi. Xususan, xavfsizlikni ta'minlashning dolzarb masalalarini hal etishda, iqtisodiy, gumanitar va ekologik masalalarda birgalikdagi hamkorlik shular jumlasidan.

O'zbekiston va Qozog'iston o'rtasidagi ikki tomonlama munosabatlar 1992 yil 24 iyunda Turkiston shahrida imzolangan do'stlik va hamkorlik to'g'risidagi shartnoma asosida rivojlanib kelmoqda[3]. Keyingi yillarda ikki davlat rahbarlari o'rtasidagi uchrashuvlar va turli kelishuvlar munosabatlarni yanada mustahkamladi. O'zbekiston va Qozog'iston o'rtasida zamonaviy diplomatik munosabatlar 1992 yil 23 noyabrda o'rnatilgan bo'lib, bu ikki davlatning suveren tashqi siyosiy sub'ekt sifatida bir-birini tan olishi bilan belgilanadi. Ilk bosqichda munosabatlarning asosiy maqsadi postsovet makonidagi beqarorlik sharoitida mintaqaviy xavfsizlikni ta'minlash va chegara masalalarini huquqiy tartibga solishdan iborat edi. Ikki tomonlama shartnomaviy-huquqiy baza hozirda turli faoliyat sohalariga oid 100 dan ortiq qo'shma hujjatlardan iborat.

Ushbu davr ikki davlatning xalqaro huquq sub'ekti sifatida bir-birini tan olishi va chegara-hududiy masalalarni huquqiy hal etish jarayonlari bilan tavsiflanadi. Ikki davlat o'rtasidagi yaxshi qo'shnihilik munosabatlarini tasdiqlovchi asosiy hujjatlardan biri 1998 yil 31 oktyabrda Toshkent

shahrida imzolangan O‘zbekiston va Qozog‘iston o‘rtasidagi “Abadiy do‘stlik to‘g‘risida”gi Shartnoma hisoblanadi.

O‘sha davrda davlat rahbarlari sifatida O‘zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov va Qozog‘iston Respublikasining Birinchi Prezidenti Nursulton Nazarbaev edi. Shartnoma qardoshlik, do‘stona va yaxshi qo‘shnichilik qozoq-o‘zbek munosabatlarini yanada mustahkamladi, maqsadi ko‘p asrlik tarixiy ildizlarga va umumiy madaniyat, til va an‘analarga ega bo‘lgan qozoq va o‘zbek xalqlari o‘rtasidagi an‘anaviy do‘stlik ruhida mavjud har tomonlama hamkorlik munosabatlarini yanada rivojlantirish va mustahkamlashdan iborat. Bu hujjat ikki davlatning bir-biriga qarshi qaratilgan harbiy-siyosiy bloklarda qatnashmaslik va suverenitetni o‘zaro hurmat qilish majburiyatini mustahkamladi. Muddatsiz asosda imzolangan ushbu shartnoma 26 moddadan iborat bo‘lib, ularda ikkala tomon ham rioya qilishi kerak bo‘lgan shartlar va kafolatlar bayon etilgan[4].

2001 va 2002 yillardagi davlat chegaralari to‘g‘risidagi shartnomalar mintaqadagi eng nozik masalalardan birini tinch yo‘l bilan hal qilishning namunaviy modeliga aylandi. Ilmiy adabiyotlarda, masalan, S. Safaevning tadqiqotlarida ta’kidlanganidek, bu kelishuvlar mintaqaviy nizolarning oldini olishda muhim pretsedent bo‘ldi.

O‘zbekiston va Qozog‘iston o‘rtasidagi davlat chegarasini delimitatsiya qilish tartibi ikki bosqichda bajarildi. Birinchi bosqichda chegaraning umumiy uzunligining 96% delimitatsiya qilindi. Tegishli kelishuv ikki davlat prezidentlari tomonidan 2001 yil 16 noyabrda Ostonada imzolangan. 2002 yilda keyingi aloqalardan so‘ng, ushbu hududlardagi, ya’ni Bag‘is va Turkistonlik aholi punktlari, Arnasoy to‘g‘oni va boshqa hududlardagi chegara chizig‘i bo‘yicha davlatlararo muzokaralar yakunlandi. Shunday qilib, Qozog‘iston “anklavi” Qozog‘istonning qolgan qismi bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri transport aloqalarini oldi[5]. 2002 yil sentyabrda Ostonada Qozog‘iston va O‘zbekiston prezidentlari “Qozog‘iston-O‘zbekiston chegarasining ayrim uchastkalari to‘g‘risida”gi bitimni imzoladilar. Biroq, 2002 yildagi delimitatsiya shartnomasi barcha chegara aholi punktlarining taqdirini tartibga solmadi, balki faqat ayrim bahsli yerlarga egalik qilish masalasini hal qildi.

2003 yilda O‘zbekiston va Qozog‘iston o‘rtasida chegaralarni demarkatsiya qilish jarayoni boshlandi. Bu masala, ayniqsa, dolzarb bo‘lganligi sababli, chegara belgilarining yo‘qligi chegara hodisalariga, asosan chegara hududlari aholisining chegaradan o‘tish qoidalarini buzishiga olib keldi. Natijada otishmalar va hatto, o‘lim holatlari ham bo‘ldi. 2004 yil mayda Toshkentdan 17 kilometr uzoqlikda G‘ishtko‘prik (O‘zbekiston) va Jibek Jo‘li (Qozog‘iston) bojxona va chegara nazorat punktlari o‘rtasida ikkita ramziy chegara posti tantanali ravishda o‘rnatildi: birida

O'zbekiston gerbi, ikkinchisida Qozog'iston gerbi tasvirlangan. Tomonlar o'zaro hududiy da'volar yo'qligini e'lon qilishdi.

2015 yil dekabrda Toshkentda O'zbekiston Respublikasi va Qozog'iston Respublikasi hukumat delegatsiyalarining Qo'shma Demarkatsiya Komissiyasidagi uchrashuvi bo'lib o'tdi. Uchrashuv respublikalar o'rtasidagi davlat chegarasini demarkatsiya qilish bo'yicha yakuniy hujjatlarni tayyorlash uchun tashkil etilgan va ushbu hujjat, ehtimol, O'zbekiston va Qozog'iston rahbarlarining keyingi uchrashuvida imzolanadi.

2016-yilda O'zbekistonda rahbariyat almashinuvi ikki tomonlama munosabatlar dinamikasiga hal qiluvchi ijobiy ta'sir ko'rsatdi[6]. Zamonaviy O'zbekiston–Qozog'iston munosabatlarida 2017 yil muhim bosqich hisoblanadi. 2017 yilda Prezident Shavkat Mirziyoevning Ostonaga tashrifi chog'ida Strategik sheriklikni yanada chuqurlashtirish va yaxshi qo'shnihilikni mustahkamlash to'g'risidagi qo'shma deklaratsiya imzolandi, bu esa munosabatlarning “to'liq yangilanishi” sifatida baholandi[4].

Tashrif davomida bir qator muhim ikki tomonlama hujjatlar imzolandi. Ular orasida strategik sheriklikni chuqurlashtirish va yaxshi qo'shnihilikni mustahkamlash to'g'risidagi qo'shma deklaratsiya, hududlararo hamkorlik to'g'risidagi kelishuv, 2017–2019 yillarga mo'ljallangan iqtisodiy hamkorlik strategiyasi, ikki karra soliq solishning oldini olish bo'yicha kelishuvga o'zgartishlar, xalqaro avtomobil qatnovi to'g'risidagi kelishuvga qo'shimchalar, shuningdek tashqi ishlar vazirliklari va mudofaa vazirliklari o'rtasidagi hamkorlik hujjatlari mavjud. Bu kelishuvlar ikki mamlakat o'rtasidagi siyosiy, iqtisodiy va harbiy sohalardagi hamkorlikni yanada rivojlantirishga xizmat qildi[7].

2018 yil 31 oktyabrda O'zbekiston va Qozog'iston ikki mamlakat o'rtasida Abadiy do'stlik shartnomasi imzolanganining 20 yilligini nishonladilar. Ikki davlat o'rtasidagi chegara masalalari yana bir bor ko'rib chiqildi. Xususan, 2018 yil noyabrda va 2019 yil may va oktyabr oylarida Olma-otada O'zbekiston – Qozog'iston chegarasini demarkatsiya qilish bo'yicha muzokaralar bo'lib o'tdi[8].

2019 yilning 9–13 sentyabr kunlari Guliston shahrida ikki davlat hukumat delegatsiyalarining navbatdagi yig'ilishi o'tkazilib, unda chegara demarkatsiyasiga oid texnik va huquqiy masalalar muhokama qilingan. Ushbu muzokaralar O'zbekistonning yangi rahbariyati (2016 yildan keyin) tomonidan olib borilayotgan “qo'shnilar bilan yaqinlashish” siyosatining natijasi bo'lib, ko'p yillar davomida to'planib qolgan chegara muammolarini hal etishni jadallashtirgan[9].

Prezident Shavkat Mirziyoev Markaziy Osiyoni tashqi siyosatning eng muhim ustuvor yoʻnalishi sifatida belgilab, mamlakatning rivojlanishi mintaqaning rivojlanishiga bevosita bogʻliq degan tamoyilni eʼlon qildi[1]. Ikki davlatning global va mintaqaviy masalalarni hal etishdagi oʻzaro qoʻllab-quvvatlashi Markaziy Osiyoning barqaror rivojiga xizmat qilmoqda. Oʻzbekiston Qozogʻistonning 2017–2018 yillarda BMT Xavfsizlik Kengashiga nomustaqil aʼzo sifatida saylanishini qoʻllab-quvvatladi. Shuningdek, Qozogʻiston tashabbusi bilan ilgari surilgan «Yadroviy quoldan xoli dunyoga erishish boʻyicha umumjahon deklaratsiyasi» BMT Bosh Assambleyasining 70-sessiyasida qabul qilinishida rasmiy Toshkent qoʻllab-quvvatlovi muhim rol oʻynadi.

Oʻzbekiston Ostona shahrida oʻtkazilgan EKSP0–2017 xalqaro koʻrgazmasini qoʻllab-quvvatladi. Shuningdek, Orolboʻyi ekologik inqirozi masalasida ham hamkorlik qilinmoqda. 2021 yil may oyida BMT Bosh Assambleyasida Orolboʻyi hududini ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar zonasi deb eʼlon qilish toʻgʻrisidagi maxsus rezolyusiya qabul qilinishida Qozogʻiston Oʻzbekiston tashabbusini qoʻllab-quvvatladi.

2021 yil 6 dekabrda imzolangan Ittifoqchilik munosabatlari toʻgʻrisidagi deklaratsiya va 2022 yil 22 dekabrda tarixiy Ittifoqchilik munosabatlari toʻgʻrisidagi shartnoma ikki mamlakat oʻrtasidagi siyosiy yaqinlikning eng yuqori choʻqqisidir. Qozogʻiston Oʻzbekistonning uchinchi yirik savdo sherigiga aylandi (Xitoy va Rossiyadan keyin), mintaqadagi mamlakatlar orasida birinchi oʻrinda turadi. Oʻrta muddatli istiqbolda oʻzaro savdo aylanmasini 10 milliard dollarga yetkazish maqsadi qoʻyildi.

Xulosa qilib aytganda, ushbu shartnoma Oʻzbekiston va Qozogʻistonni nafaqat yaqin qoʻshni, balki strategik jihatdan bir-biriga bogʻlangan ittifoqchilar sifatida mustahkamladi va butun Markaziy Osiyo mintaqasida barqarorlik va izchil taraqqiyotning muhim omiliga aylandi. Bu ittifoqchilik nafaqat ikki tomonlama aloqalarni boyitish, balki mintaqaviy muammolarni “vositachilarsiz”, oʻzaro ishonch va maslahatlashuv ruhida hal etish strategiyasini ifodalaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Двустороннее сотрудничество Узбекистана и Казахстана: сохранится ли динамика? // <https://cabar.asia/ru/dvustoronnee-sotrudnichestvo-uzbekistana-i-kazahstana-sohranitsya-li-dinamika>
2. Зиямов автореферат. С. 4.
3. Усманов К. История Узбекистана. Т., 2006, с.280.
4. Пулатов Ш. Народная дипломатия: опыт казахстана и узбекистана // Этносаясат. 2024. № 2. – С. 7-8.

5. Рахимов М. Взаимоотношения Узбекистана и Казахстана: основные тенденции./ Central Asia Monitor - общественно-политическая газета, от 23.04.2016
6. Шавкат Мирзиёев: «Центральная Азия — единый организм» // <https://www.gazeta.uz/ru/2017/03/22/region/>
7. Пулатов Ш. Народная дипломатия: опыт казахстана и узбекистана // Этносаясат. 2024. № 2. – С. 8.
8. Халқ сўзи. 2017 йил 24 март. Пулатов Ш. Народная дипломатия: опыт казахстана и узбекистана // С. 8.
9. <https://mfa.uz/ru/press/news/2019/1021497/>
10. Ионова Е. Развитие отношений Казахстана и Узбекистана как фактор регионализации в Центральной Азии // Россия и новые государства Евразии. 2018. № 4. С. 132; Ионова Е.П. Внешнеполитические приоритеты Узбекистана // Россия и новые государства Евразии. 2018, № 2, с. 80-96.
11. Двустороннее сотрудничество Узбекистана и Казахстана: сохранится ли динамика? // <https://cabar.asia/ru/dvustoronnee-sotrudnichestvo-uzbekistana-i-kazahstana-sohranitsya-li-dinamika>.